

A Jelenléttől a Médium-Artig

Beszélgetés Petőcz Andrással

Hét esztendeje, 1981-ben az ELTE Bölcsészettudományi Karán néhány huszoneves fiatal felélesztette a már évek óta meg nem jelenő, az egyetem szellemi életéből hiányzó folyóiratot, a *Jelenléte*t. Itt ülünk az akkori szerkesztő, Petőcz András szobájában, előttünk az azóta megszűnt folyóirat egykori munkatársainak írásából összeállított „Kováts”-*Jelenléte*-revü antológia. Az elmúlt hat évről, az újraindulásról és a kifulladásról, a *Jelenléte*-revüig terjedő időszakról beszélgetünk.

J. J.: Hogyan kezdődött? Milyen volt az indulás?

P. A.: A *Jelenléte* viszonylag nagy múltra tekint vissza, hiszen 1972 és 1976 között rendszeresen megjelent, az első számot *Csaplár Vilmos*, *Sárándi József* és mások szerkesztették. 1979-ben iratkoztam be az egyetemre, és mint abszolút kezdő író, a saját bőrömmön tapasztaltam, mennyire nehéz fiatalon publikálási lehetőséghez jutni. Valószínűleg ez motivált arra az elhatározásra, hogy megpróbálok egy irodalmi lapot létrehozni. A bölcsészkar jegyzetboltjában felfedeztem egy csomó kidobott *Jelenléte*t, az 1976-os 6-7-es dupla számból. Láttam, hogy az akkori *Mozgó Világ* fontos személyei szerkesztették, *Kulin Ferenc*, *Győre Balázs*, *Mányoki Endre*, *Szkárosi Endre* stb. Gondoltam, ha volt valamikor *Jelenléte* című folyóirat, miért ne lehetne most is? Kapcsolatokat kerestem, beszélgettem több tanárral, köztük *Margócsy Istvánnal*, több barátommal, köztük az akkor jogot hallgató volt gimnáziumi osztálytársammal, *Horváth Tamással*, meg egy ötödéves bölcsésszel, *Deli Bálint Attilával*. Vele kezdtük szervezni a lapot, mindenféle papírokat, hirdetéseket tettünk ki az egyetem folyosóira, hogy jelentkezzenek azok, akik a *Jelenléte*be írni szeretnének. Meg is indult a kéziratok összegyűjtése, és lassan kialakult egy laza csoportosulás a leendő folyóirat körül.

J. J.: Volt valamiféle koncepciótok? Tudtátok, milyen lapot szeretnétek? Kiből állt ekkor a szerkesztőség?

P. A.: Kezdetben Attilával ketten szerveztük és szerkesztettük a lapot. A beérkező anyagok, és a laza csoportosulás kialakulása után kétféle nézet kezdett kikristályosodni. Attila úgy gondolta, ne indítsuk be még a folyóiratot, mert a már beérkezett alkotások meglehetősen gyengék, várjuk meg, amíg ütőképes anyag és határozott stílus alakul ki. Én türelmetlenebb voltam, a megjelenés, a *lehetőség felmutatása* mellett voksoltam. Így történt, hogy *Horváth Tamással*, és az ekkoriban jelentkező *Kukorelly Endrével* megszerkesztettük az első, pontosabban: a *Jelenléte* folytonosságát nézve a 8-as számot.

J. J.: A folyóirat elnevezése nagyon megfelelt számotokra; ti is jelen akartatok lenni, hirt akartatok adni magatokról, nyilvánosság elé akartatok kerülni. Más programotok ekkor még nem volt, bár ez a látszólagos „programnélküliség” összegyeztethető a kassáki példával, amire az általatok szerkesztett első számban utaltatok is.

P. A.: Már abban az időben nagyon szerettem Kassák műveit, személyiségét. Kassák csupán *A Tett* tizedik számában fejtette ki lapjának programját. Mi sem akartunk előre gyártott koncepcióval indulni, az én elképzelésem az volt, hogy megteremtjük a lehetőséget, és aztán a folyóirat és az alkotókör maga köré gyűjti azokat, akik hasonlóan gondolkoznak, így mintegy „magától” alakul ki a lap arculata. Annyit azonban mindenképpen tudtunk, hogy a fiatal irodalmat akarjuk felmutatni, és valamiféle *másságra* törekszünk.

J. J.: *Voltak-e a megjelentetésnek adminisztrációs nehézségei?*

P. A.: Voltak adminisztrációs nehézségek, de sokat jelentett a XX. századi irodalmi tanszék tanszékvezetőjének, *Király Istvánnak* a támogatása. Az indulás mindenben a legnehezebb, gyanakodva figyelték minket sokan, nem értették mire és mivégre „szerveződünk”, pedig nekünk mindig is az irodalom, csakis az irodalom volt a fontos. *Király István* írta az első számról a lektori jelentést, ami a *Kiadói Főigazgatóság* engedélyéhez kellett. Szólnék még *Csűrös Miklósról*, aki a *Jelenlét* felelős szerkesztőjeként segítette munkánkat, borzasztó sokat jelentett nekünk, hogy tudomásul vette elképzeléseinket, elfogadott minket olyannak, amilyenek voltunk, nem akarta ránk erőltetni elvárásait. Azt hiszem, nélküle, *Király István* segítsége és *Koczás Sándor* támogatása nélkül (ő a későbbiekben lett az állandó lektorunk) nem jelenhetett volna meg a *Jelenlét*. Persze, a felelős szerkesztő és a lektor személyének kiválasztása még csak az első lépések voltak, az engedélyeztetés és a nyomdai munka minden esetben kemény akadályokat jelentett.

J. J.: *Milyen visszhangja volt az általatok szerkesztett első számnak az egyetemen és azon kívül? Az „irodalmi élet” tudomást vett rólatok? A második számtól kezdve mintha az avantgarde és az underground művészetek felé fordulnátok... Ez az irányulás tudatos volt?*

P. A.: Jó visszhangja volt az első számnak, mert megszületett a lehetőség, maga a kiadvány, és ez önmagában jelentős tényé lett, Ezzel párhuzamosan működött az alkotókör, kéthetente tartottuk összejöveteleinket, szinte mindig szép számban gyűltünk össze. Felolvastunk egymásnak, értékeltük egymást, még hozzá meglehetősen élesen. Rögtön az első szám kilépett az egyetem falai közül: híradás jelent meg róla a *Mozgó Világban*, a *Jelenkorban*, ez volt az a pillanat, hogy odafigyelték ránk. Az első (8-as) számot rövidesen követte a második, ami már kifejezetten erős összeállítás volt, utólag is ezt mondhatom. Olyan írások voltak benne, mint a *Bujdosó Alpárral* készített interjú, ami által a *Jelenlét* profilja körvonalazódott. Személyes érdeklődésem az avantgarde, a vizuális költészet, a kísérleti irodalom felé orientált, és a lapban is a *más*, a *bivatalos fórumokon szóhoz nem jutó* törekvéseket próbáltuk megmutatni. Ha belegondolunk, 1981-ben a vizuális költészet Magyarországon csupán az asztalfiókokban létezett, ha volt is experimentális irodalom, az – legfeljebb – *underground* irodalom volt. Ebben az időben került a publikációs fórumokra ez a műfaj, első jelei már ekkor megmutatkoztak, mi ezt felismertük, és képviseltük. Már az első számban *Háy Ágnes* grafikáit közöltük, aki elsősorban az underground képzőművészeti életben volt ismert. Nem sokkal későbbi számunkban *Pálffy Ágnes* vele készített beszélgetését hoztuk az „aszfalt”, a városi népköltészetéről, ez szintén nagyon érdekes, színvonalas anyagnak bizonyult, de „szókimondása”, „trágár” nyelvhasználata miatt nem férhetett be a hivatalos folyóirat-struktúrába. Jellemző példa *Rainer M. János* kiemelkedő tanulmánya az ötvenes években megjelent *Irodalmi Újságról*, amely politikailag volt a közölhetőség „határán”: a *Jelenlét* fel tudta vállalni.

Az ilyen jellegű munkák közlése tudatos választás volt. Megértettük, éppen ez a *Jelenlét* feladata: hézagos a folyóirat-struktúra, és mi ezt a hézagot valamennyire ki tudjuk tölteni. Tehát: az induló, újat hozó, fiatal irodalom felmutatása, a „periférikus”, az alternatív, a *más* jellegű, az underground művészeti életben kitermelődött színvonalas művek közlése, és az olyan politikailag „kényes” írások publikálása, amelyek még éppen hogy közölhetőek, és valamiképpen kapcsolódnak a művészeti élethez. A vizuális költészet, *Allen Ginsberg* beatköltészete, vagy az *Irodalmi Ujság*-tanulmány és Háy Ágnes grafikája ilyen módon alkotott szerves egységet. Amikor ezek összefüggéseit felismertük, nem volt többet gondunk az anyaggyűjtéssel.

J. J.: Ennek az általam említett „másságnak” az igénye fogalmazódik meg a Bocsánat című írásodban. Benne az akkori irodalmi folyóiratok, lapok szerkesztőit támadod, jogosan is valószínűleg, de rögtön felvetődik a kérdés: hogyan és milyen alapon válogattatok ti a beérkezett anyagok közül? Miképpen folyt a szerkesztés gyakorlati része?

P. A.: A *Bocsánat* című írás a kívülállás megfogalmazása volt. Mint a lap szerkesztője, megpróbáltam kézben tartani a *Jelenléte*t, kialakítani sajátos arculatát, vizuális költőként pedig teret adni ennek az új törekvésnek. Mint említettem, a sajátos arculatot az avantgarde, az underground irodalomban véltem felfedezni, a beérkezett írásokat ennek megfelelően szelektáltuk. Ugyanakkor tudni kell, hogy a *Jelenlét* egy alulról jövő kezdeményezés volt, minket nem „neveztek ki”, minket nem támogattak hivatalos szervek, csupán hagyták, hogy létezzünk. Mi kezdtük el szervezni, mi szerkesztettük, „jogosítványunk” nem volt a szerkesztésre, nem is kellett volna, mert a *Jelenlét* egy független, alulról szerveződő, öntevékeny, önálló folyóirat volt, annak minden előnyével és hátrányával. Az egyik hátránya volt az – többek között –, hogy a szerkesztés minden mozzanatában önmagunkra voltunk utalva. A mi kezünkben volt a lap, és a beérkező anyagokat, melyeket nemzedéki társaink írtak, el kellett bírálunk. Ez nagy felelősség volt, nagyon sok ellentét alakult ki emiatt, de enélkül nem működik egyetlen folyóirat sem. Az alkotókör erre is jó volt, ahová Csűrös Miklós is rendszeresen lejárt, a felolvasások után ugyanis döntés született az elhangzott művek minőségét illetően. A munkák megítélésénél ösztönösen törekedtünk arra, hogy az új, a merészebb hangot támogassuk. Hiszen – mint említettem – a *Jelenlét* ezért indult újra; a hagyományosabb jellegű írások, ha színvonalasak, teret kaptak előbb-utóbb a hivatalos fórumokon. Bár a vizuális költészetet egyedül képviseltem a *Jelenlét*en belül, ennek ellenére csupa olyan művet tudtunk közölni a folyóiratban, amely valamiképpen radikálisan *más* volt, mint amit egyéb lapokban olvashattunk.

J. J.: Ezekben az években, 81–82-ben, bizonyos élenkülés, pezsgés tapasztalható a magyar szellemi életben. Milyen társulásokkal működtek együtt az egyetemen, kik kapcsolódtak hozzátok?

P. A.: Ahogy a *Jelenlét* és az alkotókör beindult, az egyetemen levő különböző csoportosulások kapcsolatot kerestek velünk. *Szent-Iványi István* vezetésével létezett egy politizáló baráti kör, akikkel bizonyos fókig hasonlóan gondolkodtunk, anyagot is adtak nekünk; és létezett egy művészeti-színházi együttes, amelyet *Kardos Tiborc* vezetett, ők is megkerestek minket: a *Jelenlét* körül több laza társulás bontakozott ki. A művészeti-színházi együttesrel való kapcsolat erősnek bizonyult, *Kardos Tiborc* pedig nagyon tehetséges rendező volt, aki a csoportját erősen kézben tartotta. A kilencedik szám után nagyszabású est szervezését határoztuk el, aminek a fő koordinátora, rendezője

Kardos Tiborc lett. Ez volt a *Jelenlét-rövü*. Az Egyetemi Színpadon rendezték meg. Összeszedtünk mindenféle írásokat, verseket, novellákat, ezekből készített Tiborc egy kavalkádszerű műsort, amelyben fényeffektusoktól kezdve, vizuális verskiállításra át, pukkanó patronokon keresztül, kánkánt járó hölgyekig minden volt. Hatalmas buli lett az egész, csak a „szereplők” lehetünk valami harmincan. Ezeket a „rövüket” sorozatként képzeltük el, de csupán kettő valósult meg: egy az írószövetségben és egy a Fiala Művészek Klubjában.

J. J.: *Milyen volt ezek visszhangja?*

P. A.: Nagyon jó. Az írószövetségi fellépés is jól sikerült, ilyen jellegű előadás, úgy tudom, azóta sem volt ott. Képzeld el az írószövetség előadóját színházteremnek berendezve, mindenütt fehér vásznak, vizuális versekkel dekorálva, transzparenszek stb. Mindenki elismerte, hogy életet, pezsgést jelentett ez az állóvízben.

J. J.: *Létezett tehát a Jelenlét és körülötte megindult egy – az irodalomban talán némileg szokatlan – pezsgés, lüktetés. Kik voltak ekkor a munkatársak?*

P. A.: Sok fiatal író indult a *Jelenlét*ben. Márton László minden számunkban publikált, hol novellát – itt jelent meg az egyik legjobb elbeszélése, a *Rosta* –, hol „fiktív leveleket”, hol pedig műfordítást. Említhetném még *Sükkösd Miklós – részletek* – című írását, amely az akkori lengyel csemények miatt nem jelent meg a *Mozgó Világ*ban, mi közöltük. *Garaczi László, Gáspár Katalin, Kiss Emőke, Turczi István, Házy Ágnes, Rainer M. János* munkái különösen érdekeseek voltak, *Szokolay Zoltán, Endrődi Szabó Ernő, Kőrössi P. József* pedig egyszer-egyszer adott anyagot. Korántsem bölcsészek írták a lapot, de mindenki, aki valamiképp kapcsolódott törekvéseinkhez. Az volt az elképzelésünk, hogy országos terjesztésű folyóirattá válunk. Ez mindenképp nagyon nagy igény, de akkor nem tűnt kivihetetlennek, az ÁKV és a Művelt Nép átvette és vidéken is árulták, könyvesboltokban.

J. J.: *Kétezer példányban jelent meg az utolsó, 13. szám, 1983-ban. Ön-kéntelenül megfogalmazódik a kérdés: ilyen jó indulás, kezdet után miért a gyors befejezés, leállás? Miért szűnt meg a lap immáron négy esztendeje?*

P. A.: Mint mondtam, a *Jelenlét* egy alulról szerveződő folyóirat volt, mindent nekünk kellett intézni, és semmilyen „jogosítványok”, „megbízások” nem álltak rendelkezésünkre. Voltak adminisztrációs nehézségeink, előfordult, hogy bizonyos szövegek valamilyen okból nem jelenhettek meg. Személy szerint is kezdtünk elfáradni. A 10. szám után Horváth Tamás kilépett a szerkesztésből, mert méltánytalannak érezte az adminisztrációs akadályokat. A 9. számtól kapcsolódott a munkába Szabó János, a 11–12. számtól Sziládi Zoltán, Császár László. Sajnos, a szerkesztés és a munka számos konfliktus lehetőségét rejtette magában: a személyi ellentétek felgyűltek az idők folyamán. A legfontosabb oka a megszűnésnek, hogy nem volt aki a gyakorlati munkát, a szerkesztést összefogja, miután úgy határoztam, befejezem a *Jelenlét* szerkesztését. Egy folyóiratot, különösen, ha az egy független, öntevékeny csoportosulás lapja, szerintem csak úgy lehet szerkeszteni, ha valaki határozottan a kezében tartja, minden tennivalót felvállal, és a gyakorlati munkát teljes odaadással, koncentráltan végzi. Egy folyóirat is művészeti tárgy, és ha azt egy határozott személyiség nem teremti meg olyannak, amilyennek megálmodta, nem születik meg. Ha Kassák lapjaira gondolunk, vagy a *Nyugatra*,

vagy a *Válaszra*: mindig egy ember, egy határozott személyiség állt ezek élén, és egyéniségével meghatározta lapja arculatát. „Ha nincs rendező, nincs film sem” – ez a gondolat a mi esetünkben is igaz: ha nincs vezető szerkesztő, akkor nincs folyóirat sem. Számomra egy idő után fárasztó lett a szervezés, a szerkesztés, és az ezekkel járó rohangálás, az ilyenkor óhatatlanul fellépő személyi konfliktusok. Hozzájárult ehhez, hogy az egyetemen utolsó éves lettem, és mindig úgy éreztem, a *Jelenlét* az egyetemisták folyóirata, az a helyes, ha a mindenkori *hallgatók szerkesztik*. Kísérlet történt egy nagyobb, egységesebb csoport létrehozására, amelyben a Kardos vezette színházi társulás is jelen lett volna, ebből születtek végül a rövümezmozdulások, de aztán ez is kifulladt. Két-három nagyon intenzív év állt mögöttünk, amelyben nem volt megállás egyetlen percig sem, rengeteg rendezvény, rendszeresen megjelenő *Jelenlétek*, kéthetente alkotókörök, nem csoda, ha elfáradtam, ha úgy éreztem, jó volt csinálni, most jó lesz abbahagyni. A 13. számban egy rövid hír tudósított arról, hogy befejeztem a *Jelenlét* szerkesztését; azóta nem jelent meg újabb szám.

J. J.: *Mi történt az elmúlt négy év alatt?*

P. A.: A helyemet Császár László vette át, és a nemrégiben meghalt művészettörténésszel, *Pap Tamással* együtt megszerkesztett egy számot, amelynek tematikája a hatvanas-hetvenes évek avantgarde-ja. Ez a szám eddig nem jelent meg, úgy tudom, engedélyezés alatt van. Császár László egyébként két éve Hollandiában él, Amszterdamban telepedett le. A *Jelenléttel* párhuzamosan két antológiát is összeállítottunk, mindkettőt már 82-ben kezdtük szervezni, ez tehát még a megszűnés előtti időszak történetéhez tartozik. Az ELTE jogi karán létezett az *ÁJTK Műhely* elnevezésű csoport, aminek a vezetője *Tótszegi Tibor* volt. *Vasy Géza*, a közművelődési titkárság elnöke vetette fel, hogy jelentessünk meg egy közös antológiát, így született meg az *Alló-báború* című összeállítás, amit Tótszegivel közösen szerkesztettünk. Tulajdonképpen már ekkor szerveződött a *Jelenlét-revü* című antológia is, eredetileg ketten szerkesztettük Császár Lászlóval, de az anyag közben változott, alakult, sok idő eltelt, ő külföldre ment, ezért a késői megjelenés.

J. J.: *A Jelenlét-revü című antológiában „Egybegyűjtött nonfiguratív (tyroclonista) költeményeid” mellett az olvasó szokatlan „kiadói” megjelenést vehet észre: „Médium-Art, Budapest”, ez utóbbi vajon mit jelent?*

P. A.: A *Jelenlét* befejezése után úgy éreztem, valami újat, valami mást kell csinálni, ami megfelel változó elképzeléscímnek. Létrehoztam egy képzeletbeli folyóiratot és kiadót, ez a *Médium-Art*. Ez a kvázi folyóirat vagy kvázi kiadó már a nevében is kifejezi számomra a vizuális költészet lényegét. A vizuális költészet valamiképpen *köztes* művészet, és a mai művészetek egésze is *közvetítő* művészet. Véleményem szerint ma a művész és az általa létrehozott mű csupán *médium*, közvetítő a személyiség és a külvilág között. Működésem egészét *médium-artként* fogom fel, mert azt gondolom, nem is tehetek mást: médiumként létezem a világban. Ennél némileg szűkebb értelemben használtam a *Médium-Artot* a vizuális költészet megjelenítésére, kiadására. Ezzel a „kvázi kiadóval” sikerült bekapcsolódnom egy nemzetközi vizuális költészeti folyamatba, úgy, hogy xerox-, illetve szitanyomatokat küldtem Mexikóba, Jugoszláviába, Kanadába, különböző mail-art, vagy vizuális költészeti kiállításokra. A *Médium-Art* a *Jelenlét* folytatása a számomra, egy következő lépcsőfok. Egyéni vagy csoportos kiállításokat szervezek ezzel a névvel, a legutóbbi *Médium-Art stúdiókiállítást* az Almássy téren láthatták az

érdeklődők, amely vizuális költészeti bemutaton *Kurdi Imre, Farkas Gábor, Sziládi Zoltán, Székely Ákos* és mások szerepeltek műveikkel, rajtam kívül. Most szerveződik egy Médium-Art-antológia a JAK-füzetek keretében, ez szintén vizuális költészeti anyagot tartalmaz majd. Természetesen, a végső cél: a folyóirat.

J. J.: Visszatekintve, szerinted miben volt a Jelenlét kiemelkedő, miért fontos ma is, négy évvel az utolsó szám megjelenése után?

P. A.: Fontos lehetett azért, mert megszületett, létrejött, és lehetőséget adott néhány tehetséges ember kifutására. Nagyon sokan bizonyítottunk azóta, az újabb magyar irodalom meghatározó személyiségei indultak itt. Márton Lászlóra, Garaczi Lászlóra, Gáspár Katalinra, Kis Zoltánra, Kukorelly Endrére, Turczy Istvánra gondolok elsősorban, de másokat is említhetnék. Őszintén szólva, nem hittem volna, hogy kiválásom után ilyen hosszú szünet következik, és bízom benne, hogy az egyetemen előbb-utóbb lesznek olyanok, akik megjelentetik a *Jelenlétet*.

J. J.: Ennek előmozdításában szívesen vállalnál valamilyen szerepet?

P. A.: Nem, ez már az ő dolguk lenne. Nagyon fontos, hogy a *Jelenlétet* mindig egyetemistáknak, az irodalomba belépni szándékozóknak kell szerkeszteniük. A folyóirat elnevezése is ezt sugallja. De, őszintén szólva, mindig szívesen szerveznék folyóiratot. Az egyetemen – ez meggyőződésem – lehet irodalmi folyóiratot létrehozni, ez csupán elhatározás és tehetség kérdése. Ha valaki erre áldozza az idejét, ha mindent ennek rendel alá, ha van ereje a támadásokat kivédeni: akkor életre tudja segíteni a lapot, mert erre az elvi keretek adva vannak. Az egyetem háttérrel, talajt biztosít ehhez. Most érzem igazán, kilépve az egyetem falai közül, hogy valami minimális keretre szükség van ilyen munkához. Ma, sajnos, hiába határoznám el, hogy csinálok egy irodalmi folyóiratot, a keretnek a leghalványabb lehetőségét sem látom. A Médium-Art ennyiben „kvázi”; nem tudom, hogyan lehetne elkezdni folyóirattá szervezni valamiféle minimális bázis, támogatás megszervezése nélkül. Az egyetemen más volt.

Budapesten, 1987 márciusában

Az interjút készítette: JUSTYÁK JÁNOS